

Цитування:

Лобузіна К. В., Боровик В. В., Омеляшко Р. А. Тезаурус як семантичне ядро науково-довідкового апарату Чорнобильського науково-інформаційного фонду етнокультурної спадщини. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2025. № 3. С. 50–65.

Lobuzina K., Borovyk V., Omelashko R. (2025). Thesaurus as Semantic Core of Research and Reference Tools of Chernobyl Scientific and Information Collection of Ethnocultural Heritage. Library Science. Record Studies. Informology, 3, 50–65 [in Ukrainian].

Лобузіна Катерина Вілентіївна,
старший науковий співробітник
відділу науково-архівних фондів
Державного наукового центру захисту
історико-культурної спадщини
від техногенних катастроф
<https://orcid.org/0000-0003-3371-4029>
cloboozina@gmail.com

Боровик Віталій Володимирович,
завідувач відділу науково-архівних фондів
Державного наукового центру захисту
історико-культурної спадщини
від техногенних катастроф
<https://orcid.org/0009-0004-1244-1214>
dnczkstk@ukr.net

Омеляшко Ростислав Андрійович,
директор Державного наукового центру захисту
історико-культурної спадщини
від техногенних катастроф
<https://orcid.org/0009-0000-5884-8782>
dnczkstk@ukr.net

ТЕЗАУРУС ЯК СЕМАНТИЧНЕ ЯДРО НАУКОВО-ДОВІДКОВОГО АПАРАТУ ЧОРНОБИЛЬСЬКОГО НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ФОНДУ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Мета статті полягає у визначенні функціональної ролі та науково-методичних засад укладання тезауруса як ключової частини науково-довідкового апарату Чорнобильського науково-інформаційного фонду етнокультурної спадщини. **Методологія роботи** базується на консолідаційному підході концепції БАМ (Бібліотека – Архів – Музей); основними орієнтирами для формування науково-довідкового апарату стали концептуальні моделі метаданих об'єктів культурної спадщини, основані на онтологічному підході; на кожному етапі розробки тезауруса етнокультурної спадщини були використані спеціальні методи різних галузей знань (джерелознавство, інженерія знань, лінгвістична семантика, прикладна лексикографія). **Наукова новизна.** Представлено аналіз та модель предметної галузі, яку має охоплювати науково-довідковий апарат Чорнобильського науково-інформаційного фонду; обґрунтовано, що основними структурними елементами організації тематичного пошуку інформаційних ресурсів є тематичний рубрикатор і термінологічний тезаурус; визначено етапи створення галузевого тезауруса; встановлено, що особливістю досліджуваної предметної галузі є зазначення географічної приналежності діалектних синонімів; виокремлено шість основних категорій об'єктів, які будуть представлені в тезаурусі: поняття, топографічний об'єкт, населений пункт, персоналія, інституція, експедиція; розроблено оригінальну структуру фрейма-прототипу дескрипторної статті галузевого тезауруса етнокультурної спадщини; для організації ефективного інформаційного пошуку, для кожного описового запису в інформаційно-пошуковій системі передбачено блок визначення тематики, який задаватиме тематичний пошуковий образ документа класифікаційною та дескрипторною інформаційно-пошуковими мовами. **Висновки.** Обґрунтовано, що розроблена оригінальна мультидисциплінарна структурна модель предметної галузі та визначені науково-методичні принципи формування науково-довідкового апарату надали можливість: консолідувати інформаційні ресурси за тематичним принципом; створити на основі експертних думок вчених та спеціалістів базу знань, яка буде

© Лобузіна К. В., 2025. CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

© Боровик В. В., 2025. CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

© Омеляшко Р. А., 2025. CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

відтворювати картину етнічного життя ураженого Чорнобильською катастрофою регіону українського Полісся; забезпечити зручний природно-мовний доступ до інформаційних ресурсів. Отримані результати можуть бути використані для розробки лінгвістичного забезпечення та організації інтелектуального доступу до цифрових історико-культурних колекцій територій постраждалих від техногенних катастроф або воєнних дій.

Ключові слова: інтелектуальний доступ; інформаційні ресурси; культурна спадщина; інформаційно-пошукова система; лінгвістичне забезпечення; техногенна катастрофа.

Lobuzina Kateryna,

Senior Researcher, State Scientific Centre for Protection of Historical and Cultural Heritage from Man-Made Disasters

Borovyk Vitaliy,

Head of the Department of Scientific and Archival Collection, State Scientific Centre for Protection of Historical and Cultural Heritage from Man-Made Disasters

Omelashko Rostislav,

Director State Scientific Centre for Protection of Historical and Cultural Heritage from Man-Made Disasters

THESAURUS AS SEMANTIC CORE OF RESEARCH AND REFERENCE TOOLS OF CHERNOBYL SCIENTIFIC AND INFORMATION COLLECTION OF ETHNOCULTURAL HERITAGE

The purpose of the article is to determine the functional role and scientific and methodological principles of compiling a thesaurus as a key part of the scientific and reference apparatus of the Chernobyl Scientific and Information Collection for Ethnocultural Heritage. The research methodology is based on the consolidation approach of the LAM (Library, Archive, Museum) concept. The main guidelines for the formation of the research and reference tools are conceptual models of cultural heritage object metadata based on an ontological approach. At each stage of the development of the ethnocultural heritage thesaurus, special methods from various fields of knowledge (source studies, knowledge engineering, linguistic semantics, applied lexicography) were used. Scientific novelty. An analysis and model of the subject area to be covered by the scientific and reference apparatus of the Chernobyl Scientific and Information Collection are presented. It is substantiated that the main structural elements of the organisation of thematic search for information resources are a thematic rubricator and a terminological thesaurus. The stages of creating an industry thesaurus are determined. It has been established that a distinctive feature of the subject area under study is the indication of the geographical origin of dialectal synonyms. Six main categories of objects to be represented in the thesaurus have been identified: concept, topographic object, settlement, personality, institution, expedition. An original structure of the frame-prototype of a descriptive article of the sectoral thesaurus of ethnocultural heritage has been developed. To organise effective information retrieval, each descriptive record in the information retrieval system will have a subject definition block that will specify the thematic search image of the document in classification and descriptor information retrieval languages. Conclusions. It has been proven that the developed original multidisciplinary structural model of the subject area and the defined scientific and methodological principles of forming the research and reference tools made it possible to: consolidate information resources according to thematic principles; create a knowledge base based on the expert opinions of scientists and specialists, which will reproduce the picture of ethnic life in the Ukrainian Polissia region affected by the Chernobyl disaster; ensure convenient natural language access to information resources. The results obtained can be used to develop linguistic support and organise intellectual access to digital historical and cultural collections of territories affected by man-made disasters or military actions.

Keywords: intellectual access; information resources; cultural heritage; information retrieval system; linguistic support; man-made disaster.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю надання ефективного доступу до культурної спадщини населення ураженого Чорнобильською катастрофою регіону українського Полісся. Повернення в суспільне життя надбань

народної культури населення вражених радіацією територій можливе лише при забезпеченні широкого доступу до збережених музейних та архівних історико-культурних цінностей, що є запорукою популяризації та актуалізації традиційної культурної

спадщини постраждалого населення Українського Полісся. Особливо актуалізувались ці завдання в умовах гібридної військової агресії, спрямованої на знищення самосвідомості українського етносу, оскільки саме етнокультурна спадщина є запорукою збереження ідентичності народу, що є невід'ємною частиною національної безпеки України. Ключовим елементом Чорнобильського науково-інформаційного фонду етнокультурної спадщини (ЧНІФ), що забезпечить ефективний доступ до інтегрованих інформаційних ресурсів врятованої етнокультурної спадщини, є його інтелектуальний науково-довідковий апарат.

Аналіз досліджень і публікацій. Згідно з міжнародною «Енциклопедією організації знань» (Encyclopedia of Knowledge Organization) сучасні цифрові технології дають змогу консолідувати всі традиційні складові дослідницької інфраструктури на єдиній електронній платформі, яка базується на концепції БАМ (Бібліотека – Архів – Музей), відомої з кінця 90-х років 26. К. Лобузіна підсумовує, що розповсюдження документів через Інтернет стало каталізатором поновлення інтересу до взаємовідносин між цими установами, де посилене використання цифрових ресурсів розмиває традиційні кордони між ними і відбувається поступова міжвідомча цифрова конвергенція 10. Р. Botticelli зазначає, що функціональна диференціація бібліотек, музеїв та архівів не відповідає потребам користувача, зацікавленого в якомусь аспекті навчання, дослідження або життя. Для індивіда ідеалом залишається особистий кабінет, який містить все, що необхідне для певної мети, незалежно від природи залучених артефактів, чи то книг, чи предметів, даних, документів тощо 16. Р. Langley для вирішення цього завдання пропонує концепцію семантичної електронної бібліотеки, яка призначена інтегрувати інформацію на основі метаданих з різних джерел за допомогою високоякісної семантики та змістовно пов'язаної інформації 27. Багаторічний досвід розробки наукових цифрових ресурсів в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського свідчить про те, що формування інтегрованих цифрових ресурсів історико-культурної спадщини є складним міждисциплінарним завданням, розв'язання якого потребує поєднання методів технічних та гуманітарних наук, що у підсумку забезпечує реалізацію проєктів цифрової гуманітаристики високої інтелектуальної якості 5. Дослідники з Львівської політехніки обґрунтовують доцільність поєднання різних полідокументних інформаційних ресурсів місцевих установ соціальної пам'яті в єдиний консолідований інформаційний ресурс. Консолідований інформаційний ресурс бібліотек, архівів та музеїв територіальної громади має бути

оснащений детальними описами – метаданими, створеними за відповідними стандартами 29.

Вагомою подією у затвердженні базових підходів до інтеграції інформації про об'єкти культурного надбання стало завершення розробки у 2023 році концептуальної довідкової моделі метаданих CIDOC CRM (Conceptual Reference Model). Оглядова стаття S. Maranga та ін. підсумовують, що семантичні підходи CIDOC CRM до побудови системи організації знань про культурні об'єкти сприяють розв'язанню таких важливих завдань: а) вирішення проблем семантичної сумісності та забезпечення обміну інформацією та інтеграції між різнорідними джерелами інформації про культурну спадщину, б) документуванню нематеріальної культурної спадщини, в) оптимізації методів документування, оцифрування та представлення історико-культурної спадщини, г) об'єднанню різних просторово-часових концепцій та даних про культурну спадщину 30.

А. Kamal та К. Golub на основі аналізу онлайнових бібліотечних та музейних каталогів констатують, що тематичні (*subject*) метадані можуть значно покращити виявлення об'єктів у колекціях культурної спадщини, але мало які пошукові системи підтримують для користувачів перегляд концептуальних зв'язків, зафіксованих у тезаурусах або системах класифікації, варіанти вужчих, ширших або пов'язаних понять, усунення термінологічної неоднозначності. Підсумовуючі автори констатують, що цифрові технології надають можливість реалізувати стандартизований тематичний доступ до різних історико-культурних об'єктів бібліотек та музеїв на основі узгоджених стандартів описових метаданих 24.

У міру збільшення обсягів інформації і різноманіття її видів та способів фіксації з'являється необхідність пошуку нових способів її зберігання, подання, формалізації, пошуку, систематизації та автоматичного опрацювання. Однією з необхідних умов ефективного використання користувачами ресурсів інформаційної системи є оволодіння відповідною термінологією, вміння оперувати нею, використовувати концептуальні термінологічні знання. Тезаурус, як засіб лінгвістичного забезпечення, утворює для користувачів інтерфейс між природною мовою та інформаційно-пошуковою системою. Це відповідає сучасній тенденції розвитку веборієнтованих проєктів від простих інформаційно-пошукових систем (*information retrieval system*) до систем виявлення (розкриття) ресурсів (*discovery system*) 6.

Метою статті є визначення науково-методичних підходів формування науково-довідкового апарату ЧНІФ, семантичним ядром якого є проблемно-орієнтований тезаурус.

Проведене дослідження базується на комплексі загальнонаукових методів аналізу, синтезу, прогнозування та на застосуванні системного, інформаційного, структурно-функціонального та порівняльного підходів. Також на кожному етапі дослідження використовувались спеціальні методи різних галузей знань (джерелознавство, інженерія знань, лінгвістична семантика, прикладна лексикографія).

Створення спільної для всіх ресурсів ЧНІФ системи організації знань на основі тезауруса базується на концепції БАМ (Бібліотека – Архів – Музей) консолідації всіх традиційних складових історико-культурної спадщини на єдиній електронній платформі 26.

Базовими орієнтирами для формування науково-довідкового апарату та удосконалення тематичного доступу до ресурсів ЧНІФ стали концептуальні моделі метаданих об'єктів культурної спадщини, основані на онтологічному підході: EDM (Europeana Data Model), CIDOC CRM (Conceptual Reference Model), контексту RiC-CM (Records in Contexts-Conceptual Model). Правильні підходи до створення метаданих об'єктів культурної спадщини є особливо актуальними зважаючи на те, що багато з них мають нетекстовий характер і зберігаються у вигляді зображень, відео або звуку. Проблеми поєднання неоднорідних метаданих об'єктів культурної спадщини докладно розроблялись в межах проєкту Europeana [8, 18. Важливими напрацюваннями у галузі створення семантичних метаданих об'єктів культурної спадщини та архівних документів є CIDOC CRM та RiC-CM. Концептуальна довідкова модель CIDOC CRM (Conceptual Reference Model) – це теоретичний та практичний інструмент для інтеграції інформації в галузі культурної спадщини, який є підсумком понад 20 річної роботи відповідної робочої групи Міжнародної ради музеїв (ICOM – International Council of Museums) 17,31. Починаючи з 2006 модель метаданих CIDOC CRM зафіксована стандартом ISO 21127 як базова онтологія для обміну інформацією про культурну спадщину 22. Концептуальна модель створення архівних описів з урахуванням контексту RiC-CM (Records in Contexts-Conceptual Model) – це модель «сутність-зв'язок» високого рівня, розроблена Міжнародною радою з архівів (ICA – International Council on Archives) як частина стандарту «Records in Contexts» (RiC). Вона має на меті забезпечити комплексну основу для опису архівних матеріалів та пов'язаних з ними сутностей, включаючи людей, дії, місця (локалізації), дати, теми. Перша робоча версія RiC-CM оприлюднена у 2023 році 32.

Для аналізу предметної галузі та формування джерельної бази тезауруса використовували

моделі та методи інженерії знань: концептуальне моделювання (принципи побудови науково-довідкового апарату, взаємозв'язок інформаційних ресурсів та лінгвістичних інструментів) та системно-структурний аналіз (виокремлення систем та підсистем).

Для визначення основних функціональних вимог та розробки схеми тезауруса використовувались методи лінгвістичної семантики, прикладної лексикографії, термінологічного аналізу та джерелознавства. Базова структура статей тезауруса побудована на основі міжнародного стандарту DSTU 4032 (ISO 2788:1986) 4 з урахуванням особливостей етнографічної інформації. Обрані методи використовувались для формування лексико-семантичного зібрання термінів тезауруса ЧНІФ: виділення лексичних одиниць, формування глосарія термінів; виявлення семантичних зв'язків між термінами (ієрархія, синонімія, асоціація); актуалізація зв'язків – встановлення зв'язків між термінами.

Для розробки інформаційної архітектури та комп'ютерної моделі тезауруса використовувались методи побудови інтелектуальних (експертних) систем та баз знань: системи організації знань (онтологія, тезаурус, рубрикатор), методи подання знань (фрейми та семантичні мережі), метод категоризації (виокремлення характерних класів на основі спільних характеристик та атрибутів), інтеграційний підхід (об'єднання всіх інформаційних ресурсів в єдиному інтерфейсі).

Виклад основного матеріалу. Концепція Чорнобильського науково-інформаційного фонду етнокультурної спадщини (ЧНІФ, або Фонд) розглядає його як регіональний ресурсний центр, який має інтегрувати усі наявні інформаційні ресурси, що стосуються етнокультурної спадщини Українського Полісся. Метою створення ЧНІФ є інформаційне забезпечення на сучасному рівні вирішення проблеми збереження врятованої (зафіксованої) частини культурної спадщини постраждалого населення та завдань її наукового опрацювання і забезпечення широкого доступу до неї. Фонд культурної спадщини Чорнобильської зони відчуження, зібраний під час експедицій та упорядкований співробітниками Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф (ДНЦЗКСТК) став мультиформатним зібранням різних інформаційних ресурсів: музейні та архівні (паперові, аудіо, відео, фото) інформаційні ресурси, інституційний репозитарій (науково-технічна документація і наукові публікації) 12.

Основою сучасного концептуального моделювання проблемно-орієнтованих предметних галузей є онтологічний підхід. В інженерії знань під

онтологією розуміється детальний опис певної проблемної галузі, який використовується для формального та декларативного визначення її концептуалізації. Онтологія – це точна специфікація певної галузі, яка включає словник термінів цієї галузі та їхні логічні зв'язки, які описують, як ці терміни співвідносяться між собою. За такого підходу поняття онтології щільно перетинається з уже прийнятим в інформатиці та лінгвістиці поняттям тезауруса 33.

Тезаурус застосовується як інструмент термінологічного контролю в процесі аналізу та індексування документів та інформаційних запитів, а також у процесі автоматизованого пошуку інформації. Функціональна роль тезауруса в інформаційно-пошукових системах висуває високі вимоги до якості підготовки тезауруса, від ступеня досконалості якого переважно залежить ефективність пошуку. Створення тезауруса є одним із засобів моделювання предметної галузі у формі множини термінів та множини відношень між цими термінами 25. Тезаурус було розглянуто як частину концептуального моделювання бази знань предметної галузі. Сучасні мультимедійні та гіпертекстові технології дають можливість доповнити формальне текстове індексування за допомогою тезауруса поданням довідкової інформації, зображеннями, посиланнями до зовнішніх джерел інформації (онлайнових енциклопедій, довідників, наукових публікацій). У такому розширеному розумінні тезаурус буде не лише реалізовувати механізми лінгвістичного пошукового апарату, але й надавати формалізовану довідкову інформацію про специфічні поняття предметної галузі через: 1) інформаційно-пошукову мову, призначену для автоматизованого індексування та пошуку інформації у вигляді контрольованого змінюваного дескрипторного словника з вказаними в ньому семантичними відношеннями; 2) довідково-фактографічну систему, яка включає тлумачення та візуальне представлення знань про предметну галузь; 3) контекстну інформацію, яка має обов'язково включати територіальний аспект, який буде відображати діалектні особливості назв понять предметної галузі. Щодо предметної галузі традиційної культури етапи створення тезауруса консолідованих у ЧНІФ інформаційних ресурсів мають включати вирішення таких послідовних завдань: формування джерельної бази; розробку наукової та класифікаційної схеми тезауруса; визначення інформаційної архітектури та структури тезауруса (окремих статей та міжстатейних зв'язків); створення комп'ютерної моделі та визначення вимог до програмного забезпечення тезауруса як частини інтегрованої інформаційно-пошукової системи.

Предметна галузь народної культури Правобережного Полісся. В процесі опрацювання термінологічного фонду тезауруса передусім необхідно визначити предметну галузь його застосування. Предметна галузь – це частина реального світу, що розглядається в межах певного контексту. В інженерії знань під предметною галуззю розуміють сукупність інформаційних об'єктів та зв'язків між ними, якими характеризується досліджуваний фрагмент дійсності, що підлягає формалізації для розробки інформаційної системи та її бази знань 7, 13. Можна виділити два основні аспекти предметної галузі НДА ЧНІФ на рівні галузей знань та інформаційних ресурсів: 1) дослідження народної культури та забезпечення збереження етнокультурної спадщини регіону Українського Полісся – з погляду завдання представлення наукових знань про народну культуру регіону та забезпечення доступу до них – це: 1) частина реального світу з матеріальними об'єктами, які прямо пов'язані з народною культурою; 2) документна частина, що містить результати польових безпосередніх спостережень та фіксації предметів і явищ етнокультури або розповідей про них та більш чи менш достовірного відтворення таких явищ; 3) наукові публікації, які містять результати інтерпретації та узагальнення результатів польових досліджень; 4) людина в її соціокультурних проявах: місцеві жителі – носії культури, автори чи власники матеріальних об'єктів культурно-історичного значення, а також інформанти, які є джерелами інформації, яких можна вважати частиною предметної галузі (за прикладом соціології та антропології).

З урахуванням структури системи знань про народну культуру, досліджувану предметну галузь можна охарактеризувати як мультидисциплінарну, яка є системою предметних підгалузей – наукових галузей. Зокрема, це галузі етнографії, етнології, фольклористики, етномузикології, які можуть далі поділятися на підгалузі, інколи отожднюючись з напрямками досліджень 12. У науково-дослідницькому аспекті предметну галузь ЧНІФ та його НДА можна уявити як систему пов'язаних за багатьма ознаками джерел наукової інформації, яка базується на багатоаспектній документальній базі: архівні фонди та документація, музейна документація, наукові публікації, науково-технічна документація. Система документних зв'язків відображає науковий, географічний, хронологічний та інші контексти процесів досліджень, внаслідок яких і утворились згадані документні масиви. Схематичне зображення структури предметної галузі НДА ЧНІФ у контексті наукових досліджень подано на рис. 1.

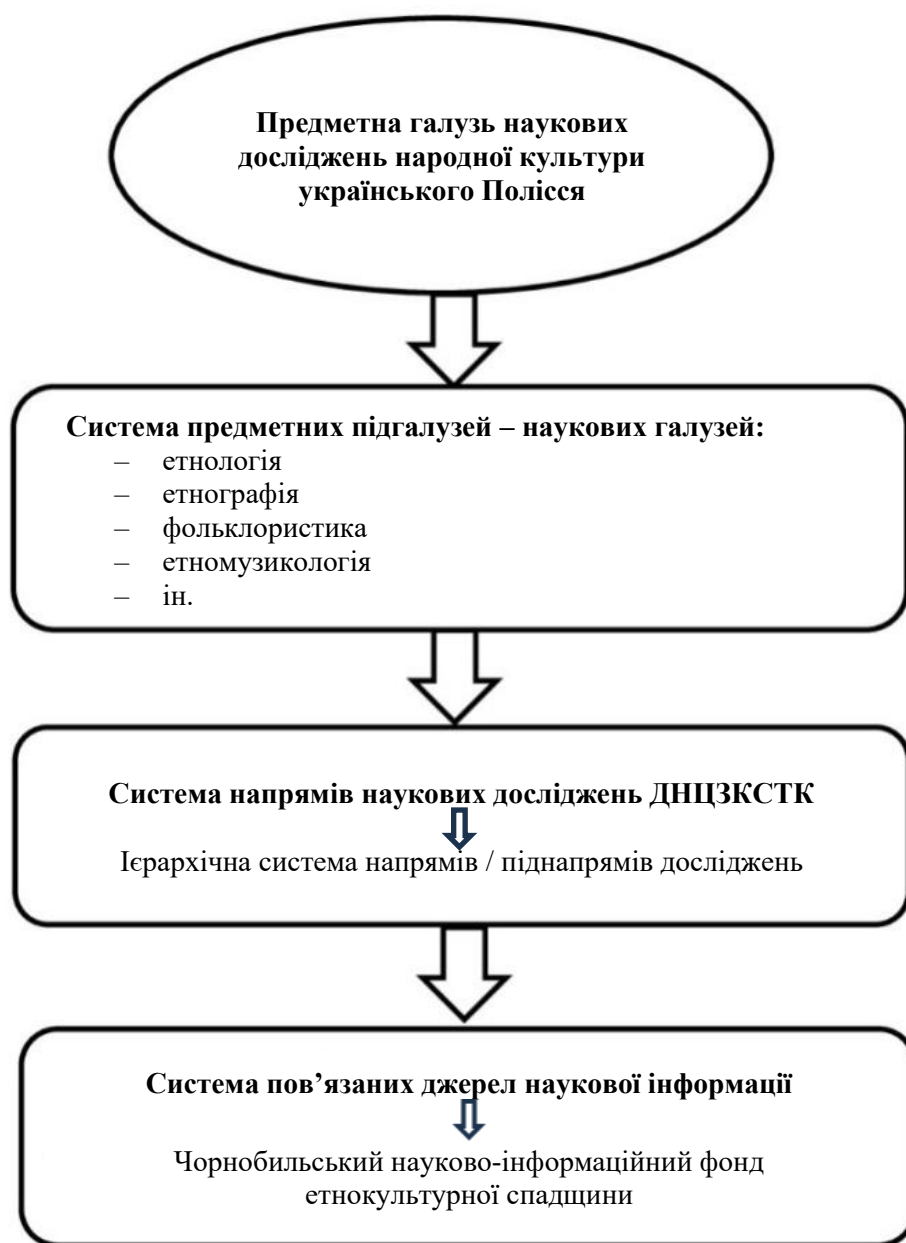

Рис. 1. Схематичне представлення формування структури предметної галузі НДА ЧНІФ у контексті наукових досліджень народної культури регіону

Джерело: розробка авторів

У контексті національної матеріальної і нематеріальної культурної спадщини та наукової спадщини це частина реального світу – рухомі пам'ятки, зібрані науковцями в обстежених селах, та документована інформація про об'єкти і явища традиційної культури, інструментально зафіксовані дослідниками під час експедицій, які свідчать про багату етнокультурну спадщину Поліського регіону. Ці надбання, у відповідності до загальної структури предметної галузі збереження культурної спадщини, складають музейні та архівні зібрання, основна частина яких зберігається в ДНЦЗКСТК (рис. 2). Вони є елементами

культурної спадщини регіону і джерельною базою наукових досліджень, які дозволяють глибше розуміти їх місце та функції у системі живої народної культури, з одного боку, і проявити їх справжню історико-культурну цінність, з іншого. Отже, розглядаючи у різних контекстах предметну галузь, яку охоплює НДА ЧНІФ, можна констатувати, що вона об'єднує декілька предметних галузей, які можна розглядати як її підгалузі, що відповідають структурним елементам (сегментам) Фонду, а саме – музейному, архівному, бібліотечному/бібліографічному.

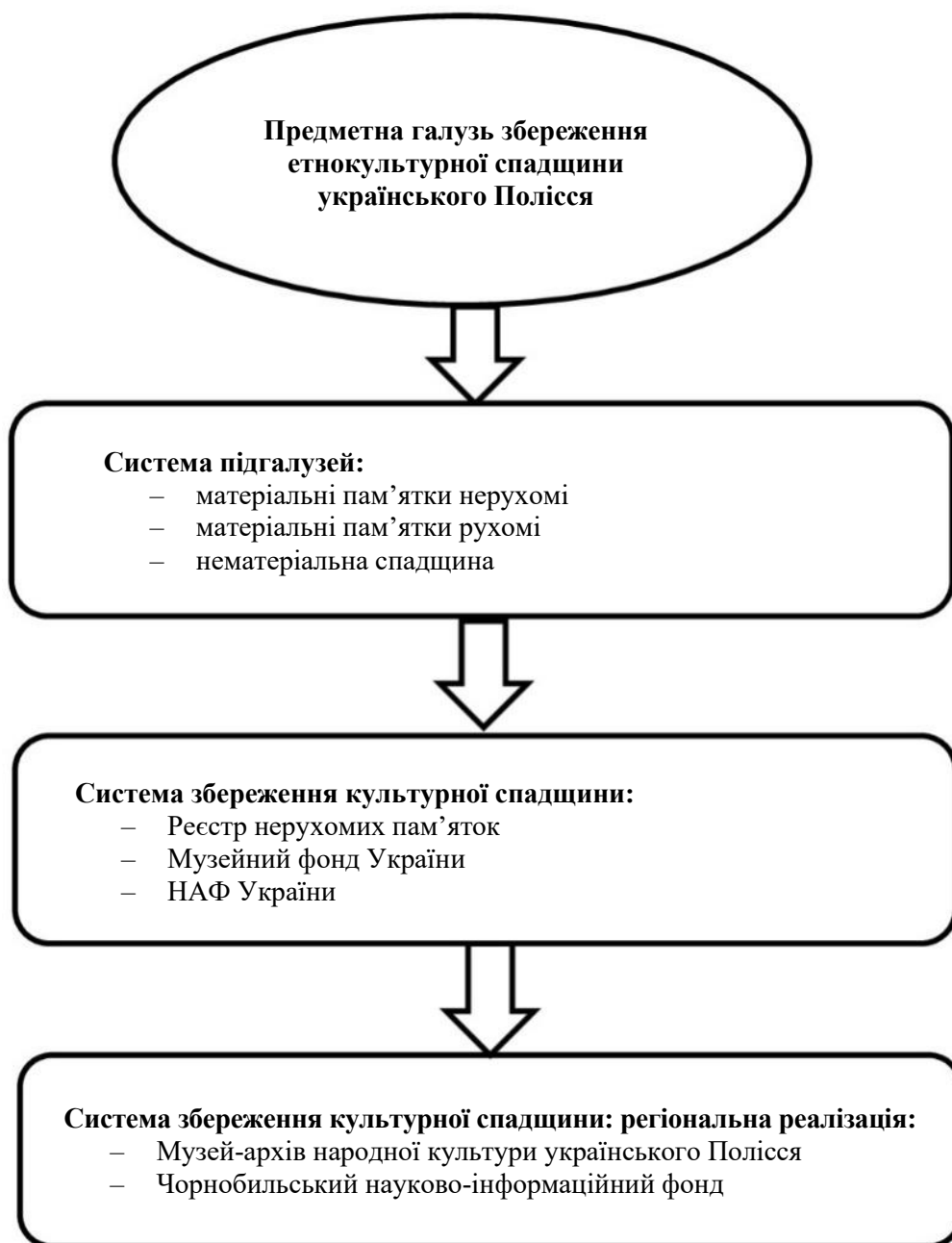

Рис. 2. Схематичне представлення формування предметної галузі НДА ЧНІФ у контексті збереження культурної спадщини регіону

Джерело: розробка авторів

Створення інформаційної системи Чорнобильського науково-інформаційного фонду етнокультурної спадщини – у прагматичному сенсі НДА ЧНІФ розглядається і реалізується як інформаційна система, призначена для підтримки процесів пошуку джерел наукової інформації у зібранні консолідованих інформаційних ресурсів ЧНІФ та надання диференційованого інтелектуального доступу до них різним категоріям користувачів. Тут предметною галуззю виступає сукупність консолідованих у ЧНІФ інформаційних ресурсів, пов'язаних з етнокультурою обстежених районів, яка структурно складається з архівного,

музейного та бібліотечного/бібліографічного сегментів. Такий підхід відповідає загальній світовій тенденції консолідації всіх традиційних складових історико-культурної спадщини на єдиній електронній платформі, яка базується на концепції БАМ (Бібліотека – Архів – Музей).

Таким чином, розглянуті аспекти предметної галузі завдання створення НДА ЧНІФ проявляють риси спорідненості, що дає можливість у практичному плані використовувати належність до певних напрямів досліджень як універсальну характеристику (властивість) для всіх її об'єктів. Такий консолідований підхід відкриває можливості

сформувати спільну систему організації знань (тезаурус), яка буде відображати характеристики та відношення між об'єктами, які входять до різних складових предметної галузі та ресурсної бази ЧНІФ.

Формування джерельної бази тезауруса ЧНІФ. Основними джерелами формування понятійного апарату тезауруса предметної галузі традиційної культури є: номенклатура музейних предметів та обліковий апарат документальних джерел; спеціалізовані термінологічні словники та довідники; наукові публікації. Відповідно до поставлених завдань дослідження створення тезауруса ЧНІФ було ґрунтовно забезпечено розробленими у ДНЦЗКСТК термінологічними словниками: «Термінологічний словник культурних традицій Правобережного Полісся» 2 та «Словник традиційної нематеріальної культури Правобережного Полісся» 1. Створення цих термінологічних словників заклало базове підґрунтя при вирішенні актуального для ДНЦЗКСТК завдання лінгвістичного забезпечення науково-довідкового апарату ЧНІФ та його інформаційно-пошукової системи, яке було реалізовано у вигляді тезауруса. Тематичний склад Словників є комплексним, тобто включає в себе тематику як матеріальної, так і нематеріальної, духовної традиційно-побутової культури. Специфікою досліджуваного термінологічного матеріалу є наявність різних термінологічних варіантів на позначення окремого однорідного культурного елемента чи явища. Польовий матеріал, покладений в основу Словників, показав, що певне атомарне явище чи його елемент в межах обстеженої території (понад 600 постраждалих від Чорнобильської катастрофи сіл, а також багатьох інших населених пунктів регіону Правобережного Полісся) називається по-різному, може мати не один, а декілька термінів. За цих обставин постало питання, який термінологічний варіант слід прийняти за ключовий, що матиме певне визначення (дефініцію). Перевага надавалась найвідомішому, поширеному терміну, у порівнянні з яким інші його варіанти були локальними і менш поширеними. У свою чергу, при виборі термінологічних варіантів зазвичай брався до уваги лексикографічний критерій.

На етапі аналізу джерельної бази тезауруса важливим є виявлення дескрипторів та аскрипторів. У випадку, якщо певне поняття може бути виражене за допомогою двох або більшої кількості термінів, один з них вибирається як основний термін – дескриптор, а всі інші тотожні чи близькі за значенням терміни вважаються аскрипторами (діалектними синонімами). Дескриптор фактично розглядається як представник термінів, що виражають таке ж або майже таке ж поняття, тобто

встановлюється відношення еквівалентності між термінами. Набір дескрипторів тезауруса повинен відповідати таким вимогам: виділені дескриптори мають забезпечувати описи тем абсолютної більшості текстів предметної галузі; для будь-якої сукупності близьких за змістом дескрипторів має бути визначений основний дескриптор (домінанта), всі інші позначаються як умовні синоніми до нього. Синонімія усувається формуванням класів умовної еквівалентності – сукупностей умовних синонімів, тобто груп термінів, поєднаних одним із видів зв'язків: *рівнозначність* (повний збіг); *перехрещування* (частковий збіг обсягів понять), *підлеглість* (обсяг одного є лише частиною обсягу іншого) 9. Під час дослідження предметної галузі термінології культурних традицій визначеного регіону важливим є зазначення географічної приналежності діалектних синонімів на рівні адміністративних галузей, районів, населених пунктів.

Розробка наукової та класифікаційної схем тезауруса, визначення його інформаційної архітектури та структури. У процесі створення тезауруса після формування термінологічного фонду варто перейти до другого етапу – розробки класифікаційної схеми понять. В основу класифікації понять повинна бути покладена певна концепція. Класифікація має бути чіткою і гнучкою, давати можливість вносити доповнення без зміни всієї структури системи. Найбільш важливими зв'язками між поняттями під час укладання класифікаційної схеми є ієрархічні відносини, де основним принципом є «все, що можна сказати про ціле можна сказати і про його частини» (*ціле – частина, рід – вид, система – елемент, властивість – значення, предмет – функція*). Ці відносини визначаються логічним поділом понять (множини на підмножини) у відповідності із певною «основою поділу» 6.

Проведена робота з упорядкування та класифікації термінологічного зібрання в процесі укладання термінологічних словників є ґрунтовною основою створення реєстрової частини тезауруса з розподілом понять відповідно до затвердженого списку визначених категорій. Створення класифікатора об'єктів архівного фонду відповідає загальним методичним рекомендаціям Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УНДІАСД) щодо ведення каталогів у державних архівах України 7. Методика передбачає розробку Головної таблиці класифікаційної схеми тематичного каталога 15.

У процесі опрацювання архівного та музейного фонду ДНЦЗКСТК було створено головну класифікаційну схему тематичного каталога Фонду у вигляді «Тематичного рубрикатора напрямів наукових досліджень», яка може бути

використана для індексування всіх об'єктів, які входять до складу ЧНІФ (аудіовізуальних документів, музейних предметів, наукових публікацій тощо). Запропонована класифікаційна схема є робочим інструментом для тематичного упорядкування музейних та архівних колекцій ДНЦЗКСТК, надалі вона може розширюватись, уточнюватись та доповнюватись. Основні розділи «Тематичного рубрикатора напрямів наукових досліджень» представлені у «Додатку Г» до звіту про НДР ДНЦЗКСТК за 2017 рік 12.

Для побудови інформаційної архітектури тезауруса найчастіше використовуються моделі фреймів та семантичних мереж, де фрейми розглядаються як окремі вузли семантичної мережі з власною внутрішньою структурою, а зв'язки між слотами фреймів реалізуються через інструментарій семантичної мережі (Globa *et al.*, 2011). Фрейм можна розглядати як фрагмент семантичної мережі, призначений для опису будь-якого об'єкта (події, ситуації) предметної галузі з усією сукупністю властивих йому (їй) властивостей. Вони представляють блоки знань, кожним з яких можна маніпулювати як єдиним цілим, що дозволяє краще структурувати базу знань. Семантичні мережі – це моделі предметної галузі, подані у вигляді графа, вершини якого відображають поняття, а дуги – відношення між ними 19,34.

У цьому випадку основними структурними елементами організації тематичного пошуку об'єктів ЧНІФ будуть тематичний рубрикатор («дерево знань») та термінологічний тезаурус. Ієрархічні зв'язки семантичної мережі буде забезпечувати «Тематичний рубрикатор напрямів наукових досліджень», семантичні асоціативні та синонімічні зв'язки буде формувати система пов'язаних даних фреймів (статей) тезауруса. Кожна стаття тезауруса буде представлена дескриптором, хмарою синонімів різного типу (еквівалентами, діалектичними варіантами), пов'язаними дескрипторами, які можна позначити як зв'язок «дивись також» з відповідним коментарем. Приналежність до певної категорії понять позначається класифікаційним індексом. Основний понятійний сегмент термінологічного реєстру тезауруса будуть утворювати докладно опрацьована науковими співробітниками ДНЦЗКСТК термінологія культурних традицій Правобережного Полісся та назви предметів музейної колекції ДНЦЗКСТК.

Важливим сегментом тезауруса є також іменний покажчик, який має включати весь пласт антропоніміки, пов'язаний з історією, культурою та дослідженням Чорнобильської зони відчуження: історичні особистості, видатні персоналії, дослідники регіону та його культурної спадщини, автори наукових публікацій, учасники експедицій

(інтерв'юери) та респонденти тощо. Зазвичай виникає необхідність до персонального сегменту тезауруса додатково укладати покажчик назв інституцій, як історичних, які вели діяльність на зазначеній території, так і дослідницьких установ, які вивчають історичні та сучасні реалії Чорнобильської зони. Потреба в інституційному сегменті є природною, бо життя та діяльність персоналій переважно пов'язані з певним колом інституцій, назви яких мають різночитання, що потребують фіксації в статтях тезауруса для організації семантичного пошуку за всіма варіантами назв інституцій та імен персоналій. Географічний контекст тезауруса буде відображено на основі географічного покажчика одиниць адміністративно-територіального поділу Українського Полісся, який відповідає реаліям цього регіону на час аварії на ЧАЕС (станом на 1986 рік), що важливо для створення інформаційно-пошукової системи ЧНІФ, яка призначена для збереження історико-культурної інформації цього часового зрізу. Географічний покажчик має також включати населені пункти, інші географічні та топографічні об'єкти, їх типологію та геодані їхнього розташування. В даному випадку для топонімів важливим є також відображення хронології перейменувань одиниць адміністративно-територіального поділу та географічних об'єктів.

Проведений аналіз основних структурних сегментів тезауруса дає можливість виокремити шість основних категорій об'єктів, які будуть в ньому представлені: поняття, топографічний об'єкт (природний або штучний), населений пункт, персоналія, інституція, експедиція. У процесі опрацювання інформаційних ресурсів виникла необхідність докладнішої структуризації категорій (зазвичай не вище третього рівня ієрархії) на вузлі типи об'єктів (наприклад, інституція – заклад культури – музей). Аналіз основних сегментів та структури статей різних категорій (поняття, особи, інституції, топоніми), які мають входити до тезауруса, показує, що вони у своїй основі мають багато спільних елементів, а саме: заголовок (термін, назва установи або географічного об'єкта, ім'я особи); синоніми до терміна, варіанти (різночитання) назв інституцій, географічних об'єктів, населених пунктів, імен осіб; ієрархія (ширший або вузлий термін), підпорядковані інституції (відомства, установи, підрозділи установ) або адміністративні об'єкти (область, район); пов'язані поняття, інституції та експедиції пов'язані з населеними пунктами, особи пов'язані з інституціями.

Для успішної реалізації описаної семантичної моделі тезауруса необхідно розробити структуру фрейму-прототипу, який буде включати всі необхідні елементи, які будуть заповнюватись за

необхідності для кожного терміна досліджуваної предметної галузі.

Комп'ютерна модель тезауруса та блок визначення тематики. Розробка комп'ютерної моделі тезауруса базується на основних положеннях стандарту ДСТУ 4023 (ISO 2788:1986): *фрейм-прототип* статей тезауруса розробляється для головних термінологічних одиниць, якими є *дескриптори* – нормовані терміни, представники групи змістовно пов'язаних термінів; між термінами певної термінологічної системи існують три типи семантичних відношень (взаємозв'язків), які утворюють *семантичну мережу* терміносистеми: *синонімія* (термін-еквівалент, умовний синонім, діалектний синонім); *ієрархія* (рід – вид, ціле – частина, система – елемент, властивість – значення, предмет – функція); *асоціація* (відношення семантичної близькості) 4.

Г. Мацюк на підставі проведеного аналізу та узагальнення міжнародного досвіду розробки інформаційно-пошукових тезаурусів для різних галузей знань, зазначає, що їх структура містить як стандартні елементи загальні для всіх тезаурусів, так і оригінальні елементи, які відображають специфіку галузі знань 11.

Найрозвиненіша система тематичного доступу до документних ресурсів була розроблена в межах розвитку бібліотечно-інформаційних систем. Успішним прикладом багаторічного розвитку та використання тезауруса в інформаційних бібліотечних системах є Предметні рубрики Бібліотеки Конгресу США (Library of Congress Subject Headings – LCSH) 28. Структура записів LCSH відповідає класичним правилам укладання тезаурусів: заголовки; ID (ідентифікатор заголовку); UF (аскриптор) – термін, не використовується для індексування, наводиться посилання «USE» до терміна дескриптора; BT (ширша тема) – відноситься до більш загальних предметних рубрик; RT (схожа тема) – відсилка до інших

близьких тем (асоціативні відносини); SA (дивись також) – посилання до інших способів пошуку тієї самої теми (суміжні поняття з близьких галузей знань).

На рівні формату записів для підтримки бази даних LCSH використовуються маркери полів формату UNIMARC / Authorities – UNIMARC-стандарт для авторитетних записів (UNIMARC / Authorities, 2001). Досвід розробки фрейму-прототипу термінологічної статті рубрикатора на основі полів формату UNIMARC / Authorities докладно розглянуто у монографії К. Лобузіної 9.

Стосовно українського досвіду вагомою розробкою є інформаційно-пошуковий тезаурус (ІПТ) Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, до словникової статті якого входять: «Вживається» – коли існує вибір між кількома синонімами, то цей термін є дескриптором; «Не вживати» – термін є аскриптором, синонімом дескриптора; «Ширший термін» – родовий термін, який передає ширше за обсягом, загальніше поняття; «Вужчий термін» – термін, який передає вужче за обсягом поняття, з конкретнішим значенням; «Асоціативний термін» – термін, пов'язаний, споріднений з даним поняттям, але не є його синонімом, родовим або видовим поняттям. Статті тезауруса також містять текстові примітки різного характеру: дефініція терміна, енциклопедична довідка, уточнююча довідка, розмежування змісту асоціативних термінів, комплексна примітка, шаблонна примітка 36.

Відповідно до міжнародних стандартів ДСТУ 4032 4, UNIMARC/Authorities 35, досвіду упорядкування проблемно-орієнтованих тезаурусів, термінологічних напрацювань наукових співробітників ДНЦЗКСТК, з урахуванням мультимедійних та гіпертекстових можливостей сучасних вебтехнологій було запропоновано структуру словникових статей інформаційно-пошукового тезауруса ЧНІФ (табл. 1).

Таблиця 1

Структура словникової статті інформаційно-пошукового тезауруса ЧНІФ

№	Назва елемента тезауруса	Пояснення щодо змісту елемента
1.	Ідентифікатор	Унікальний числовий код
2.	Категорія	Тип словникової статті
3.	Термін	Заголовок – дескриптор, усталений загальновідомий визначник поняття
4.	Ширший термін	Ширший дескриптор
5.	Дефініція терміна	Стисле визначення терміна
6.	Зображення	Характерне зображення, що ідентифікує та доповнює зміст дескриптора
7.	Вужчий термін	Дескриптор вужчого за обсягом поняття
8.	Синонім	Аскриптор, синонім до заголовка
9.	Примітка щодо застосування	Інформація, яка уточнює сферу застосування терміна для індексування
10.	Пов'язані терміни	Дескриптори тезауруса – дотичні поняття, споріднені з даним терміном
11.	УДК	Індекс Універсальної десятикової класифікації
12.	Рубрикатор	Індекс «Рубрикатора напрямів наукових досліджень ДНЦЗКСТК»

№	Назва елемента тезауруса	Пояснення щодо змісту елемента
13.	Бібліографія	Інформаційні джерела формулювання та визначення термінів
14.	Автор-укладач	Зазначаються укладачі словникової статті тезауруса
15.	Примітка укладача	Службові примітки укладача словникової статті

Джерело: розробка авторів

Для того щоб розроблюваний тезаурус став ефективним пошуковим інструментом, необхідно, відповідно до стандартів, узгоджених з принципами концепції БАМ (Бібліотека – Архів – Музей), тематичного індексування документів ISO 5127 23 та створення записів опису інформаційних ресурсів ISO 15489-1 19, для кожного описового запису в інформаційно-пошуковій системі необхідно передбачити «Блок визначення тематики»,

який буде визначати тематичний пошуковий образ документа класифікаційною та дескрипторною інформаційно-пошуковими мовами ДСТУ 2395 3. У цьому випадку слід також передбачити відповідну структуру «Блоку визначення тематики» в описі кожного документа, який буде містити класифікаційні дані та терміни координатного індексування (табл. 2).

Таблиця 2

Блок визначення тематики для опису документів ЧНІФ

Назва елемента запису	Пояснення щодо змісту елемента
Класифікаційні дані	
УДК	Індекс Універсальної десятикової класифікації
Рубрикатор	Індекс «Рубрикатора напрямів наукових досліджень ДНЦЗКСТК»
Координатне індексування	
Тезаурус	Список дескрипторів статей тезауруса
Ключові слова	Додаткові терміни, що розкривають зміст документа та доповнюють пошуковий образ документа, але відсутні в тезаурусі

Джерело: розробка авторів

Класифікаційні дані дають можливість поєднати змістовно пов'язані поняття в групи, упорядковані за певною ієрархічною структурою. Класифікаційні схеми (рубрикатори) дають можливість користувачу: здійснювати навігацію деревом знань інформаційного фонду за допомогою семантичного ієрархічного покажчика, обмежувати сферу пошуку та виокремлювати необхідну тематичну частину колекції документів; отримувати в процесі пошуку тематично пов'язані документи різного характеру (аудіо- та відеоматеріали, музейні предмети, тексти, бібліографію). Наявність індексів «Універсальної десятикової класифікації» створює передумови для подальшої інтеграції інформаційних ресурсів ЧНІФ до міжнародних інформаційно-пошукових систем. Індеси галузевого проблемно-орієнтованого «Рубрикатора напрямів наукових досліджень ДНЦЗКСТК» дають можливість докладно розкрити зміст документів відповідно до дослідницьких завдань збереження та вивчення культурної спадщини постраждалих районів українського Полісся.

Координатне індексування передбачає багатоаспектне подання основного змісту документа або змісту інформаційного запиту безліччю ключових слів і/або дескрипторів, сукупність яких створює пошуковий образ документа. Відповідно виділяється дескрипторна інформаційно-пошукова мова та мова ключових слів. Тезаурус в цьому контексті є універсальним за змістом

практичним інструментом, який можна використовувати для індексування. Завдання, які повинні бути вирішені за допомогою тезаурусів під час індексування документів, – це уніфікація ключових слів, які відбираються з документів. Іншими словами, потрібно створити пошукові образи даних документів у вигляді дескрипторів для подальшого їхнього пошуку. Кожен дескриптор та аскриптор (недескриптор) мають словникові статті, які відрізняються від словникових статей тлумачних словників. В останніх подано пояснення терміна, тоді як у тезаурусах, крім визначення, подано парадигматичні відношення з іншими термінами 36.

Класифікація та координатне індексування є взаємодоповнюваними тематичними пошуковими інструментами, поєднання яких забезпечує користувачам достатню повноту та точність пошуку. Класифікація забезпечує інформування про загальну структуру предметної галузі та обмеження сфери пошуку певним тематичним напрямом. Координатне індексування призначено для цільового пошуку конкретного поняття, вираженого заданим терміном, у всіх його багатогранних аспектах. У науково-довідковому апараті ЧНІФ роль класифікаційної схеми виконує галузевий тематичний рубрикатор, а координатне індексування реалізовано на основі тезауруса.

Наукова новизна. Основні оригінальні здобутки проведеного дослідження полягають у

створені моделі та визначені шляхи її практичної реалізації з метою побудови ефективного науково-довідкового апарату ЧНІФ на основі проблемно-орієнтованого галузевого тезауруса. Для вирішення цього завдання: представлено аналіз та модель предметної галузі, яку має охоплювати науково-довідковий апарат ЧНІФ, з точки зору сучасного консолідаційного підходу до інформаційних ресурсів історико-культурної спадщини на основі концепції БАМ (бібліотека, архів, музей); обґрунтовано, що основними структурними елементами організації тематичного пошуку інформаційних ресурсів є тематичний рубрикатор та термінологічний тезаурус; визначено етапи створення галузевого тезауруса: формування джерельної бази; розробка наукової та класифікаційної схеми; визначення інформаційної архітектури та структури бази даних; створення комп'ютерної моделі як частини інтегрованої інформаційно-пошукової системи; на основі досвіду укладання термінологічних словників у Державному науковому центрі захисту культурної спадщини від техногенних катастроф встановлено, що особливостю досліджуваної предметної галузі стало зазначення географічної приналежності діалектних синонімів; виокремлено шість основних категорій об'єктів, які були представлені в тезаурусі: поняття, топографічний об'єкт (природний або штучний), населений пункт, персоналія, інституція, експедиція; розроблено оригінальну структуру фрейма-прототипу дескрипторної статті галузевого тезауруса етнокультурної спадщини; для того щоб розроблюваний тезаурус став ефективним пошуковим інструментом, для кожного описового запису в інформаційно-пошуковій системі передбачено блок визначення тематики, який задаватиме тематичний пошуковий образ документа класифікаційною (на основі тематичного рубрикатора напрямів наукових досліджень) та дескрипторною (на основі тезауруса) інформаційно-пошуковими мовами.

Висновки. Створення галузевого тематичного тезауруса дасть змогу спеціалістам, які опрацьовують матеріали ЧНІФ, упорядкувати та зберегти накопичені дослідниками та спеціалістами знання про досліджувану предметну галузь; організувати у зручному мережевому режимі спільну роботу експертів з термінологічним фондом, відпрацювати узгоджені науково-методичні засади організації термінологічних матеріалів; уніфікувати та унормувати лексичні одиниці для забезпечення подальшого координатного індексування документів Фонду; забезпечити відображення

історичних та регіональних особливостей формування терміносистеми предметної галузі; удосконалити науково-довідковий апарат ЧНІФ: систематизувати, оптимізувати та визначити семантичні відношення між термінами для забезпечення зручного пошуку та навігації в інформаційних ресурсах; використовувати підготовлений лінгвістичний інструментарій для індексування документів та створення їх оптимального тематичного пошукового образу під час опрацювання документів Фонду; організовувати інтелектуальний доступ до інформаційних ресурсів ЧНІФ на основі тезауруса; використовувати тематично упорядкований масив документів ЧНІФ для проведення наукових досліджень.

Для користувачів ЧНІФ тематичний тезаурус надасть дасть можливість ознайомитись зі структурою предметної галузі та її терміносистемою; здобувати з єдиної тематичної точки доступу всі пов'язані з даною темою консолідовані ресурси (музейні, архівні, фото, аудіо, відео, бібліографічні) ЧНІФ; знаходити у певній предметній галузі всі поняття, які цікавлять, та всі терміни, що характеризують їх; формувати пошуковий запит, уникаючи нечітких властивостей природної мови: синонімія, омонімія, багатозначність; здійснювати через систему гіперпосилань зручну навігацію в термінологічному масиві: уточнювати, розширювати або звужувати пошуковий запит; отримувати доступ до інформації через будь-яку характеристику терміна; проводити багатоаспектний інтелектуальний інформаційний пошук за смисловим змістом, з урахуванням семантичних зв'язків термінів; здобувати знання про регіональну спадщину, проводити історико-культурні та краєзнавчі огляди, розвідки, дослідження, на основі отриманої довідкової та документної інформації.

Розроблена мультидисциплінарна структурна модель предметної галузі та визначені науково-методичні принципи формування лінгвістичного забезпечення ЧНІФ будуть покладені в основу створення інформаційно-пошукової системи з інтелектуальним науково-довідковим апаратом, який забезпечить формування на основі експертних знань вчених та спеціалістів бази знань етнокультурної спадщини та консолідацію за тематичним принципом різноформатних інформаційних ресурсів ЧНІФ, що у підсумку відтворить для користувачів картину етнічного життя ураженого Чорнобильською катастрофою регіону Українського Полісся.

Список використаних джерел

1. Васянович О. Укладання термінологічного словника традиційної нематеріальної культури Правобережного Полісся. Report on scientific research. Звіт про НДР. Київ : Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф, 2020. No. 0221U104976. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0221U104976/> (дата звернення 19.10.2025).
2. Гаврилюк Н. Розробка термінологічного словника культурних традицій Правобережного Полісся. Звіт про НДР. Київ: Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф, 2017. No. 0218U003941. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0218U003941/> (дата звернення 19.10.2025).
3. ДСТУ 2395-2000. ISO 5963-1985. Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів індексування. Загальна методика. Київ : Держстандарт України, 2001. 8 с. URL: https://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2017/06/DSTU_2395-2000.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
4. ДСТУ 4032-2001. ISO 2788-1986. Інформація та документація. Одномовний тезаурус. Методика розроблення. Київ : Держстандарт України, 2000. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=70748 (дата звернення: 19.10.2025).
5. Дубровіна Л. А., Лобузіна К. В., Онищенко О. С., Боряк Г. В. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 290-309. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290> (дата звернення 19.09.2025).
6. Желязкова В. В. Семантика: теорія і практика : навч.-метод. посіб. для студ. спец. 035 Філологія («Прикладна лінгвістика»). Миколаїв : Іліон, 2018. 180 с. URL: https://fif.nuos.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/Желязкова_Семантика_теорія-і-практика.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
7. Коцовський В. Інтелектуальні інформаційні системи : конспект лекцій. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2019. 73 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/25833> (дата звернення 19.10.2025).
8. Лобузіна І. В., Перенесієнко І. П. Електронні колекції україніки у вебсередовищі: організація та технологія формування ресурсів рукописних та книжкових джерел у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 324–336. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.25.324> (дата звернення: 19.10.2025).
9. Лобузіна К. Бібліотечні класифікації в сучасних інформаційних сервісах : монографія / К. В. Лобузіна ; НАН України, НБУВ. Київ, 2010. 132 с.
10. Лобузіна К. В. Концептуальні засади представлення культурної спадщини України та питання консолідаційних аспектів цифрової конвергенції. *Формування цілісного соціокультурного простору України як складова консолідаційних національних стратегій: монографія*. Київ, 2022. С. 163–192. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/en/en-0004207> (дата звернення: 19.10.2025).
11. Мацюк Г. Інформаційно-пошукові тезауруси: світовий та вітчизняний досвід формування. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 2. С. 106–115. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2019.175881> (дата звернення 19.10.2025).
12. Омеляшко Р. А., Боровик В. В. Розробка концепції Чорнобильського науково-інформаційного фонду етнокультурної спадщини та створення прототипу інформаційно-пошукової системи архіву аудіовізуальних документів. Звіт про НДР. Київ : Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф. 2017. 261 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0221U100853/> (дата звернення: 19.10.2025).
13. Палагин А. В., Петренко Н. Г. Методологические основы развития, становления и IT-поддержки трансдисциплинарных исследований. *Проблемы управления и информатики*. 2018. № 5. С. 42–58. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001243727> (дата звернення: 19.10.2025).
14. Христова М. Створення та ведення каталогів у державних архівах України : метод. рекомендації / Держкомархів України, УНДІАСД. Київ, 2014. 87 с. URL: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr-katalog.pdf> (дата звернення: 19.10.2025).
15. Христова М., Андрієвська Л. В., Бездрабко В. В., Зворський С. Л., Климова К. І., Лозова С. Ф., Павловська Н. П. Схема класифікації документної інформації в систематичних каталогах державних архівів України. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2004. Т. 11. С. 77–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2004_11_9 (дата звернення: 19.10.2025).
16. Botticelli P. Cultural Heritage Informatics: Building an Interdisciplinary Master's Concentration. *Journal of Education for Library and Information Science*. 2021. Vol. 62. № 2, P. 220–231. DOI: <https://doi.org/10.3138/jelis.2019-0055> (дата звернення: 19.10.2025).
17. CIDOC Conceptual Reference Model (CRM). / ICOM/CIDOC. Documentation Standards Group. 2023. URL: <https://cidoc-crm.org/> (дата звернення: 19.10.2025).
18. Doerr M., Gradmann S., Hennicke S., Isaac A., Meghini C., van de Sompel H. The Europeana Data Model (EDM). *Proceedings of World Library and Information Congress: 76th IFLA General Conference and Assembly*, 10–15 August 2010. Gothenburg, Sweden, 2010. URL: <https://www.ifla.org/past-wlic/2010/149-doerr-en.pdf> (дата звернення: 19.10.2025).
19. Globa L., Ternovoy M., Shtogrina O. An Ontology-Based Integration for Knowledgebases and Relational

Databases use. *11th International Conference – The Experience of Designing and Application of CAD Systems in Microelectronics*, CADSM. IEEE, 2011. P. 289–290. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/5744470> (дата звернення: 19.10.2025).

20. Ibrihich S., Oussous A., Ibrihich O., Esghir M. A Review on recent research in information retrieval. *Procedia Computer Science*. 2022. № 201, P. 777–782. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.03.106> (дата звернення: 19.10.2025).

21. ISO 15489-1. Information and Documentation – Records Management. Part 1: Concepts and Principles. Geneva, Switzerland : International Standards Organization, 2016. URL: <https://www.iso.org/standard/62542.html> (дата звернення: 19.10.2025).

22. ISO 21127. Information and documentation – A reference ontology for the interchange of cultural heritage information. Edition 3. Geneva, Switzerland : International Standards Organization, 2023. URL: <https://www.iso.org/standard/85100.html> (дата звернення: 19.10.2025).

23. ISO 5127. Information and documentation – Vocabulary. Geneva, Switzerland: International Standards Organization, 2001. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:5127:ed-1:v1:en> (дата звернення: 19.10.2025).

24. Kamal A., Golub K. Subject matters: Metadata standards and subject access for library and museum catalogues: *The Hermeneutics of Bibliographic Data and Cultural Metadata* / J.-M. Hanssen, S. Furuseth (Eds.). Oslo : National Library of Norway, 2025. P. 204–239. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1936349&dswid=5675> (дата звернення: 19.10.2025).

25. Kunanets N., Matsiuk H. Application of Saaty Method While Choosing Thesaurus View Model of the “Smart city” Subject Domain for the Improvement of Information Retrieval Efficiency. *2018 IEEE 13th International Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT)*. IEEE, 2018. P. 21–25. DOI: <https://doi.org/10.1109/stc-csit.2018.8526656> (дата звернення: 19.10.2025).

26. Libraries, archives and museums: Conceptual issues with focus on their convergence. *Encyclopedia of Knowledge Organization* / B. Hjørland, C. Gnoli (Eds.) ; ISKO - International Society for Knowledge Organization. 2022. URL: <https://www.isko.org/cyclo/lam> (дата звернення: 19.10.2025).

27. Langley P. Integrated Systems for Computational Scientific Discovery. *Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence*. 2024. Vol. 38. № 20. P. 22598-22606. DOI: <https://doi.org/10.1609/aaai.v38i20.30269> (дата звернення: 19.10.2025).

28. Library of Congress Subject Headings. URL: <https://www.loc.gov/aba/publications/FreeLCSH/freelcsh.html> (дата звернення: 19.10.2025).

29. Lypak H., Rzhyskyi A., Kunanets N., Pasichnyk V. Formation of a consolidated information resource by means of cloud technologies. *International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications. Science and Technology (PIC S&T)*, October 9-12. Kharkiv, Ukraine, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1109/INFOCOMMST.2018.8632106> (дата звернення: 19.10.2025).

30. Maranga S., Rousidis D., Gousiopoulos A., Garoufallou E. Practical Application and Material Documentation of CIDOC – CRM (Conceptual Reference Model): A Scoping Review. *Communications in Computer and Information Science*. Springer Nature Switzerland, 2023. P. 95–106. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-39141-5_9 (дата звернення: 19.10.2025).

31. Meghini C., Doerr M. A first-order logic expression of the CIDOC conceptual reference model. *International Journal of Metadata, Semantics and Ontologies*. 2018. Vol. 13. № 2. P. 131. URL: https://www.researchgate.net/publication/331637033_A_first-order_logic_expression_of_the_CIDOC_conceptual_reference_model (дата звернення: 19.10.2025).

32. Records in Contexts – Conceptual Model. Version 1.0. / International Council on Archives. 2023. URL: <https://www.ica.org/resource/records-in-contexts-conceptual-model/> (дата звернення: 19.10.2025).

33. Rogushina J., Gladun A. Task Thesaurus as a Tool for Modeling of User Information Needs. *New Perspectives on Enterprise Decision-Making Applying Artificial Intelligence Techniques* (Studies in Computational Intelligence. Vol. 966) / J. A. Zapata-Cortes, G. Alor-Hernández, C. Sánchez-Ramírez, J. L. García-Alcaraz (Eds.). Cham : Springer, 2021. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-71115-3_17 (дата звернення: 19.10.2025).

34. Subbotin S., Gladkova O., Parkhomenko A. Knowledge-Based Recommendation System for Embedded Systems Platform-Oriented Design. *2018 IEEE 13th International Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT)*. IEEE, 2018. P. 368–373. DOI: <https://doi.org/10.1109/stc-csit.2018.8526659> (дата звернення: 19.10.2025).

35. UNIMARC Manual Authorities Format. 2nd revised and enlarged edition. München : K. G. Saur, 2001. URL: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/uca/unimarc-authorities-format.pdf> (дата звернення: 19.10.2025).

36. Zbanatska O. Informational retrieval thesaurus of Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine: content, structure, and use. *CEUR Workshop Proceedings*. 2021. Vol. 2870. P. 601-612. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-2870/paper45.pdf> (дата звернення: 19.10.2025).

References

1. Vasianovich, O. (2020). Compilation of a terminological dictionary of traditional intangible culture of the Right Bank Polissia. Report on scientific research. State Scientific Centre for the Protection of Cultural Heritage from Technogenic Disasters. No. 0221U104976. <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0221U104976/> [in Ukrainian].
2. Havriliuk, N. (2017). Development of a terminological dictionary of cultural traditions of the Right Bank Polissia. Report on research work. State Scientific Center for the Protection of Cultural Heritage from Technogenic Disasters. No. 0218U003941. Retrieved from: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0218U003941/> [in Ukrainian].
3. DSTU 2395. (2001). ISO 5963-1985. Examination of a document, determination of its subject matter, and selection of indexing terms. General methodology. State Standard of Ukraine. Retrieved from: https://dnpgov.ua/wp-content/uploads/2017/06/DSTU_2395-2000.pdf [in Ukrainian].
4. DSTU 4032. (2001). ISO 2788-1986. Information and documentation. Monolingual thesaurus. Development methodology. State Standard of Ukraine. Retrieved from: https://online.budstandart.com.ua/catalog/doc-page.html?id_doc=70748 [in Ukrainian].
5. Dubrovina, L., Lobuzina, K., Onyshchenko, O., & Boriak, H. (2020). Digital humanities and databases of cultural heritage in libraries of Ukraine. Manuscript and book heritage of Ukraine, (25), 290–309. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290> [in Ukrainian].
6. Zheliazkova, V. (2018). Semantics: Theory and Practice: Teaching Manual for Students Majoring in Philology (Applied Linguistics). Ilion. Retrieved from: https://fif.nuos.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/Желязкова_Семантика_теорія-і-практика.pdf [in Ukrainian].
7. Kotsovskiy, V. (2019). Intelligent Information Systems: Lecture Notes. Uzhhorod National University. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/25833> [in Ukrainian].
8. Lobuzin, I., & Perenesienko, I. (2020). Electronic collections of Ukrainica in web environment: organisation and technology of formation of resources of manuscript and book sources in V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Manuscript and book heritage of Ukraine, (25), 324–336. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.25.324> [in Ukrainian].
9. Lobuzina, K. (2010). Library classifications in modern information services. National Library of Ukraine [in Ukrainian].
10. Lobuzina, K. (2022). Conceptual principles of presenting the cultural heritage of Ukraine and the issue of consolidation aspects of digital convergence. In Formation of integral socio-cultural space of Ukraine as a part of consolidating national strategies, 163–192. Retrieved from: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/en/er-0004207> [in Ukrainian].
11. Matsiuk, H. (2019). Information retrieval thesauri: world and national experience. Library Science. Record Studies. Informology, (2), 106–115. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2019.175881> [in Ukrainian].
12. Omelashko, R., & Borovyk, V. (2017). Development of the concept of the Chernobyl Scientific and Information Collection of Ethnocultural Heritage and creation of a prototype information retrieval system for the archive of audiovisual documents. Report on research work. State Scientific Centre for the Protection of Cultural Heritage from Technogenic Disasters. Retrieved from: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0221U100853/> [in Ukrainian].
13. Palahin, A. V., & Petrenko, N. H. (2018). Methodological foundations for development, formation and IT-support of transdisciplinary researches. Problems of Control and Informatics, 5, 42–58. Retrieved from: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001243727> [in Russian].
14. Khristova, N. (2014). Creation and maintenance of catalogues in state archives of Ukraine: methodological recommendations. State Archival Service of Ukraine, UNDIASD. Retrieved from: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr-katalog.pdf> [in Ukrainian].
15. Khristova, N., Andriievskaya, L., Bezdrabko, V., Zvorskyi, S., Klimova, K., Lozova, S., & Pavlovska, N. (2004). General scheme for classifying documentary information in systematic catalogues of state archives of Ukraine. Studies in archival and document studies, 11. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2004_11_9 [in Ukrainian].
16. Botticelli, P. (2021). Cultural Heritage Informatics: Building an Interdisciplinary Master's Concentration. Journal of Education for Library and Information Science, 62(2), 220–231. DOI: <https://doi.org/10.3138/jelis.2019-0055> [in English].
17. CIDOC Conceptual Reference Model (CRM). (2023). ICOM/CIDOC Documentation Standards Group. <https://cidoc-crm.org/> [in English].
18. Doerr, M., Gradmann, S., Henniecke, S., Isaac, A., Meghini, C., & van de Sompel, H. (2010). The Europeana Data Model (EDM). In Proceedings of World Library and Information Congress: 76th IFLA General Conference and Assembly, 10–15 August 2010. Gothenburg, Sweden. Retrieved from: <https://www.ifla.org/past-wlic/2010/149-doerr-en.pdf> [in English].
19. Globa, L., Ternovoy, M., & Shtogrina, O. (2011). An Ontology-Based Integration for Knowledgebases and Relational Databases use. In 11th International Conference - The Experience of Designing and Application of CAD Systems in Microelectronics, CADSM. (pp. 289–290). Retrieved from: <https://ieeexplore.ieee.org/document/5744470> [in English].
20. Ibrihich, S., Oussous, A., Ibrihich, O., & Esghir, M. (2022). A Review on recent research in information retrieval. Procedia Computer Science, 201, 777–782. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.03.106> [in English].
21. ISO 15489-1. (2016). Information and Documentation – Records Management. Part 1: Concepts and

- Principles. International Standards Organization. Retrieved from: <https://www.iso.org/standard/62542.html> [in English].
22. ISO 21127. (2023). Information and documentation – A reference ontology for the interchange of cultural heritage information. Edition 3. International Standards Organization. Retrieved from: <https://www.iso.org/standard/85100.html> [in English].
 23. ISO 5127. (2001). Information and documentation – Vocabulary. International Standards Organization. Retrieved from: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:5127:ed-1:v1:en> [in English].
 24. Kamal, A., & Golub, K. (2025). Subject matters: Metadata standards and subject access for library and museum catalogues In: Hanssen, J.-M., & Furuseth, S. (Eds.), *The Hermeneutics of Bibliographic Data and Cultural Metadata* (pp. 204–239). National Library of Norway. Retrieved from: <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1936349&dswid=5675> [in English].
 25. Kunanets, N., & Matsiuk, H. (2018). Application of Saaty Method While Choosing Thesaurus View Model of the “Smart city” Subject Domain for the Improvement of Information Retrieval Efficiency. In 2018 IEEE 13th International Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT), 21–25. IEEE. DOI: <https://doi.org/10.1109/stc-csit.2018.8526656> [in English].
 26. LAM. (2022). Libraries, archives and museums: Conceptual issues with focus on their convergence. In Hjørland, B., & Gnoli C. (Eds.) *Encyclopedia of Knowledge Organization. ISKO – International Society for Knowledge Organization*. Retrieved from: <https://www.isko.org/cyclo/lam> [in English].
 27. Langley, P. (2024). Integrated Systems for Computational Scientific Discovery. *Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence*, 38(20), 22598–22606. DOI: <https://doi.org/10.1609/aaai.v38i20.30269> [in English].
 28. Library of Congress Subject Headings. (n.d.). Retrieved from: <https://www.loc.gov/aba/publications/FreeLCSH/freelcsh.html> [in English].
 29. Lypak, H., Rzeuskiy, A., Kunanets, N., & Pasichnyk, V. (2018). Formation of a consolidated information resource by means of cloud technologies. In *International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications. Science and Technology (PIC S&T)*, October 9–12. DOI: <https://doi.org/10.1109/INFOCOMMST.2018.8632106> [in English].
 30. Maranga, S., Rousidis, D., Gousiopoulos, A., & Garoufallou, E. (2023). Practical Application and Material Documentation of CIDOC – CRM (Conceptual Reference Model): A Scoping Review. In *Communications in Computer and Information Science* (pp. 95–106). Springer Nature Switzerland. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-39141-5_9 [in English].
 31. Meghini, C., & Doerr, M. (2018). A first-order logic expression of the CIDOC conceptual reference model. *International Journal of Metadata, Semantics and Ontologies*, 13(2), 131. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/331637033_A_first-order_logic_expression_of_the_CIDOC_conceptual_reference_model [in English].
 32. Records in Contexts – Conceptual Model. Version 1.0. (2023). International Council on Archives. Retrieved from: <https://www.ica.org/resource/records-in-contexts-conceptual-model/> [in English].
 33. Rogushina, J., & Gladun, A. (2021). Task Thesaurus as a Tool for Modeling of User Information Needs. In Zapata-Cortes, J.A., Alor-Hernández, G., Sánchez-Ramírez, C., & García-Alcaraz, J. L. (Eds.) *New Perspectives on Enterprise Decision-Making Applying Artificial Intelligence Techniques (Studies in Computational Intelligence, vol 966)*. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-71115-3_17 [in English].
 34. Subbotin, S., Gladkova, O., & Parkhomenko, A. (2018). Knowledge-Based Recommendation System for Embedded Systems Platform-Oriented Design. In 2018 IEEE 13th International Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT), 368–373. IEEE. DOI: <https://doi.org/10.1109/stc-csit.2018.8526659> [in English].
 35. UNIMARC/Authorities. (2001). UNIMARC Manual Authorities Format. 2nd revised and enlarged edition. K.G. Saur. Retrieved from: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/uca/unimarc-authorities-format.pdf> [in English].
 36. Zbanatska, O. (2021). Informational retrieval thesaurus of Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine: content, structure, and use. In *CEUR Workshop Proceedings*. 2870, 601–612. Retrieved from: <https://ceur-ws.org/Vol-2870/paper45.pdf> [in English].

*Стаття надійшла до редакції 03.11.2025
Отримано після доопрацювання 05.12.2025
Прийнято до друку 15.12.2025
Опубліковано 29.12.2025*